

Wojciech Wąsik

Przestępstwa i kary za przestępstwa przeciw obowiązkowi katolickiego wychowania potomstwa w Kodeksach Prawa Kanonicznego

---

Kieleckie Studia Teologiczne 3, 463-485

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Wojciech Wąsik – Kielce

PRZESTĘPSTWA I KARY ZA PRZESTĘPSTWA PRZECIW OBOWIĄZKOWI KATOLICKIEGO WYCHOWANIA POTOMSTWA W KODEKSACH PRAWA KANONICZNEGO

Jednym z najważniejszych zadań rodziców jest obowiązek wychowania potomstwa. Doniosłość realizacji obowiązku wychowania wyraża się w tym, iż jest on ściśle podporządkowany celowi ostatecznemu, jakim jest zbawienie¹. Istnieją jednak takie sytuacje, gdy katolicy rodzice lub ci, którzy ich zastępują, sprzeniewierzają się obowiązkowi wychowania potomstwa. Popołniają wtedy poważne przestępstwo, za które wymierzana jest kara². W niniejszym artykule zajmiemy się analizą norm prawnych dotyczących przestępstw i kar za przestępstwa przeciw obowiązkowi katolickiego wychowania potomstwa oraz prześledzimy ich rozwój w prawie kodeksowym – od Kodeksu z 1917 roku do aktualnie obowiązującego Kodeksu z 1983 roku, z uwzględnieniem norm zawartych w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich.

1. Przestępstwa przeciw katolickiemu wychowaniu dzieci w Kodeksie z 1917 r.

Prawodawca w kan. 2319 § 1 nr 2–4 Kodeksu z 1917 r. wymienił poszczególne przestępstwa, które naruszają obowiązek katolickiego wychowania potomstwa. W myśl tych przepisów podlegali ekskomunice *laete sententiae* zare-

---

¹ Por. CIC 1917, kan. 1113; Ojca św. Piusa XI z Boskiej Opatrzności Papieża, Encyklika o chrześcijańskim wychowaniu młodzieży (*Divini illius Magistri*) z dnia 31 grudnia 1929 roku, tłum. Bp M. Klepacz, Kielce MCMLVII, s. 36; S. Biskupski, *Prawo małżeńskie Kościoła Rzymskokatolickiego*, t. I, Warszawa 1956, s. 429–431; R. Szychmiller, *Stabilność i rozwój norm dotyczących wychowania dzieci w rodzinie w nauczaniu Kościoła przed Soborem Watykańskim II*, „Ius Matrimoniale”, III (1992), s. 21.

² Por. J. Syryjczyk, *Troska Kościoła o katolickie wychowanie dzieci w kanonicznym prawie karnym*, „Prawo Kanoniczne”, 30 (1987), nr 3–4, s. 203n.

zerwanej ordynariuszowi ci katolicy, którzy zawarli małżeństwo z umową o wychowaniu całego lub części potomstwa poza Kościołem katolickim; którzy świadomie oddali dzieci do chrztu szafarzowi akatolickiemu; rodzice lub osoby ich zastępujące oddający dzieci na wychowanie lub kształcenie (*educatio vel institutio*) w religii akatolickiej³. Racją nałożenia kary była ochrona wiary dzieci⁴.

Kan. 2195 § 1⁵ definiował przestępstwo jako zewnętrzne, moralnie poczytalne naruszenie prawa, do którego dołączona jest sankcja kanoniczna, przynajmniej nieokreślona. Przepis ten w pierwszym rzędzie zwracał uwagę na obiektywne elementy przestępstwa, których wypełnienie stanowi warunek konieczny zaistnienia *delictum*⁶. Z kan. 2195, § 1, a konkretnie z użytego tam sformułowania „moraliter imputabilis legis violatio” wynika, iż żaden fakt zewnętrznego naruszenia prawa nie może być uznany za przestępstwo, jeżeli działającemu nie może być przypisana wina moralna. Inaczej mówiąc, aby działanie lub zaniechanie działania sprawy nosiło znamiona przestępstwa musi być moralnie zawinione, czyli poczytalne⁷.

Należy tutaj nadmienić, iż przy omawianiu przestępstw kościelnych, istotną rolę odgrywa określenie takich kryteriów, jak ich: jakość (*qualitas*), wielkość (*quantitas*) oraz stopień, inaczej ciężkość (*gradus*)⁸. Pierwszy z wymienionych elementów wynika bezpośrednio z przedmiotu ustawy (*ex obiecto legis*), specyfikuje on poszczególne delikty, a także determinuje ochronę prawną przedmiotu ustawy. Przestępstwa przeciw chrześcijańskiemu wychowaniu potomstwa, wymienione w kan. 2319 § 1 nr 2–4 zaliczane były do deliktów *contra fidem et unitatem Ecclesiae*⁹. *Quantitas*, stosownie do kan. 2196, jest pochodną takich czynników, jak: powaga, ciężkość ustawy, która została naruszona; poczytalność; wyrządzona szkoda¹⁰. Natomiast *gradus*

³ Por. CIC 1917, kan. 2319 § 1 nr 2–4.

⁴ Por. J. Syryjczyk, *Troska Kościoła...*, dz. cyt., s. 203.

⁵ Por. CIC 1917, kan. 2195 § 1.

⁶ Por. M. A. Myrcha, *Problem winy w karnym ustawodawstwie kanonicznym. Problem winy i odpowiedzialności w świetle przepisów Kodeksu Prawa Kanonicznego*, cz. VIII, „Prawo Kanoniczne”, 17 (1974), nr 3–4, s. 151.

⁷ Por. M. A. Myrcha, *Problem winy...*, dz. cyt., s. 151n; G. Michiels OFM Cap., *De Delictis et Poenis. Commentarius libri V Codicis Juris Canonici. De delictis. Canones 2195–2213*, t. I, Parisiis – Tornaci – Romae – Neo Ebornaci 1961, s. 106n.

⁸ Por. F. M. Capello SI, *Summa Iuris Canonici in usum scholarum concinnata. De processibus, delictis et poenis*, t. III, Romae 1955, s. 483; P. F. X. Wernz SJ, *Ius canonicum. Ad Codicis normam exactum. Opera P. Petri Vidal SJ. Ius poenale ecclesiasticum*, t. 7, Romae 1951, s. 73nn.

⁹ Por. F. M. Capello SI, *Summa Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 483–484; P. F. X. Wernz SJ, *Ius canonicum...*, dz. cyt., s. 73.

¹⁰ Por. CIC 1917, kan. 2196; F. M. Capello SI, *Summa Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 484; P. F. X. Wernz SJ, *Ius canonicum...*, dz. cyt., s. 74nn.

delicti zależy od okoliczności, które towarzyszą przestępstwu oraz od stopnia poczytalności¹¹. Ponieważ prawodawca kodeksowy wymagał w kan. 2319 § 1 nr 3 i 4 maksymalnej poczytalności, o czym będzie mowa, dlatego wymienione przestępstwa klasyfikowane były jako bardzo ciężkie, podobnie zresztą jak delikt z nr 2 – popełniony z winy umyślnej.

1.1. Pakt o oddaniu dziecka na wychowanie poza Kościołem katolickim towarzyszący umowie małżeńskiej

Strona przedmiotowa wymienionego w kan. 2319 § 1 nr 2 Kodeksu Pio-benedyktynskiego przestępstwa została wyeksplikowana za pomocą wyrażenia: „*matrimonium cum pacto explicito vel implicito ut omnis vel aliqua proles educetur extra catholicam Ecclesiam*” – małżeństwo z umową wyrażoną *explicite* lub *implicite*, że całe potomstwo lub któreś z dzieci zostanie wychowane poza Kościołem katolickim. Według opinii wyrażonej przez wielu kanonistów chodziło wyłącznie o małżeństwo ważne wobec Kościoła katolickiego, także małżeństwo mieszane (*matrimonium mixtum*), nie zaś o małżeństwo cywilne lub takie, którego Kościół nie uznaje¹². Wyrażenie „*extra catholicam Ecclesiam*” nie suponuje wychowania areligijnego, nie musi też oznaczać wychowania akatolickiego. Wystarczyło bowiem do popełnienia przestępstwa, aby owo wychowanie odbywało się poza Kościołem, a więc także we wspólnotach chrześcijańskich, które zerwały łączność z Kościołem katolickim; w religii niechrześcijańskiej; w stowarzyszeniu ateistycznym, areligijnym, komunistycznym, propagującym światopogląd materialistyczny lub takim, które jest przeciwne wierze i chrześcijańskim obyczajom. Należy podkreślić, że stosownie do wydanych przez Kongregację Świętego Oficjum – Dekretu z dnia 1 lipca 1949 roku oraz Monitu z dnia 28 lipca 1950 roku – szczególnie mocno w tej materii zostały wyakcentowane: stowarzyszenia i partie komunistyczne oraz takie, które głoszą zasady materializmu lub kwestionują moralność chrześcijańską¹³.

¹¹ Por. F. M. Capello SI, *Summa Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 484.

¹² Por. F. M. Capello SI, *Summa Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 594; P. H. Jone OFM Cap., *Commentarium in Codicem Iuris Canonici*, t. 3, Padeborn 1955, s. 504; P. Ciprotti, *De consummatione delictorum attentio eorum elemento obiectivo*, „*Apolinarius*”, 8 (1935), s. 246 (oraz przypis 6).

¹³ Por. Suprema S. Congregatio S. Officii, *Decretum* (1 Julii 1949), AAS 41 (1949) 334; Suprema S. Congregatio S. Officii, *Monitum* (28 Julii 1950), AAS 42 (1950) 553 oraz w „*Apolinarius*” 1950, nr 3–4, s. 264; P. Tocanel, *Annotationes* (ad *Monitum* de die 28 Julii 1950), „*Apolinarius*” 1950, nr 3–4, s. 266; P. H. Jone OFM Cap., *Commentarium in Codicem...*, dz. cyt., s. 504; A. Veermeersch SI, J. Creusen SI, *Epitome Iuris Canonici cum comentariis. Ad scholas et ad usum privatum. Libri IV et V Codicis iuris canonici*, t. 3, Brugis – Bruxellis 1925, s. 268; P. Ciprotti, *De consummatione delictorum...*, dz. cyt., s. 246–247; J. Syryjczyk, *Troska Kościoła...*, dz. cyt., s. 216.

Z treści kan. 2319 § 1 nr 2 bardzo jasno wynika, że umowa (*pactum*) o wychowaniu potomstwa poza Kościołem katolickim, mogła być wyrażona bezpośrednio – *explicite*, jak też w sposób pośredni – *implicite*. Zdaniem P. F. X. Wernza forma umowy wyrażanej *explicite* musiała być wyraźna (*expressus pactus*). Inni kanoniści dokładniej precyzowali ten wymóg, gdy mówili o zawarciu takiej umowy za pomocą dobrowolnie wypowiedzianych słów (*pactum meris verbis initum*) lub pisemnie. J. Syryjczyk podkreśla, iż chodziło tutaj o umowę bilateralną. F. M. Capello był zdania, że powinna to być przede wszystkim zawarta na serio, prawdziwa umowa (*pactum verum i. e. serio factum*), wyrażona na zewnątrz (*in foro externo*) według stosownej formy (*in forma legali*). Natomiast M. Conte a Coronata pisał, iż owa umowa powinna być także zgodna z wymogami stawianymi przez kan. 1529 do ważności kontraktu¹⁴. Ta ostatnia opinia może budzić kontrowersje, ponieważ w tekście kan. 1529 prawodawca posłużył się terminem technicznym *contractus*, natomiast w kan. 2319 § 1 nr 2 użył terminu *pactum*. Takie rozróżnienie nie było zabiegiem czysto stylistycznym. Poprzez świadome użycie tych dwóch terminów, chodziło prawodawcy o zwrócenie uwagi na odmienne skutki prawno-kanoniczne, które są następstwem tego rodzaju porozumień. Jednak przy wyraźnym założeniu, że omawiane terminy mają być rozumiane analogicznie lub synonimicznie, można przyjąć słuszność tej opinii¹⁵.

Kanonistyka dużo uwagi poświęciła także umowie wyrażonej *implicite* i nadała jej swoiste znaczenie. Chodziło mianowicie o *pactum*, mające oparcie w ustawach państwowych lub normach prawa zwyczajowego, które powierzało wychowanie potomstwa ojcu, w jego religii lub według którego synowie wychowywani byli w religii ojca, córki zaś w religii matki¹⁶.

¹⁴ Por. P. M. Conte a Coronata OMC, *Institutiones Iuris Canonici ad usum utriusque cleri et scholarum. De Delictis et Poenis*, Taurini 1935, s. 313; F. M. Capello SI, *Summa Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 594; F. A. Blat OP, *Commentarium textus Codicis Iuris Canonici. Liber V – De delictis et poenis*, Romae 1924, s. 206n; J. Syryjczyk, *Troska Kościoła...*, dz. cyt., s. 215.

¹⁵ Por. CIC 1917, kan. 1529; F. Bączkiewicz CM, *Prawo Kanoniczne. Podręcznik dla duchowieństwa*, t. II, Opole 1958, s. 575 (przypis 1): „Prawo rzymskie rozróżniało *contractus* i *pacta* (umowy) [...] Obecnie wyrazy kontrakt, umowa bierze się zwykle jednoznacznie”; *Pacta*, w: *Prawo rzymskie. Słownik encyklopedyczny*, red. W. Wołodkiewicz, Warszawa 1986, s. 122; *Pactum*, w: W. Litewski, *Słownik encyklopedyczny prawa rzymskiego*, Kraków 1998, s. 190n; *Contractus*, w: *Prawo rzymskie. Słownik...*, dz. cyt., s. 41n; *Contractus*, w: W. Litewski, *Słownik encyklopedyczny...*, dz. cyt., s. 58n.

¹⁶ Por. P. F. X. Wernz SJ, *Ius canonicum...*, dz. cyt., s. 476 (przypis 8); M. Conte a Coronata OMC, *Institutiones Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 312; J. Bánk, *Connubia canonica*, Romae – Friburgi Br. – Barcinone 1959, s. 160; J. Syryjczyk, *Troska Kościoła...*, dz. cyt., s. 215: „Umowa milcząca natomiast ma miejsce wówczas, gdy trony za-

Wypada tym miejscu jeszcze zauważyć, że sposobem popełnienia przestępstwa wymienionego w kan. 2319 § 1 nr 2 było dołączenie umowy o wychowaniu dzieci poza Kościołem katolickim do kontraktu małżeńskiego. Do tego, by zachodziło przestępstwo, wymagana była akceptacja albo brak sprzeciwu strony katolickiej wobec drugiej strony, która zamierzała wychowywać potomstwo poza Kościołem katolickim. Samo milczenie w tym przypadku nie wystarczyło¹⁷.

Opinie kanonistów odnośnie wymierzenia kary za omawiane przestępstwo były niejednolite. P. H. Jone wymienił przypadek, gdy strony zawarły umowę, która dotyczy dzieci już urodzonych w związku cywilnym, zaś nie odnosi się do potomstwa, które dopiero ma się urodzić, po zawarciu prawdziwego małżeństwa w Kościele. Przeciwną opinię odnaleźć można u P. Ciprotiego¹⁸. Inni kanoniści wymieniali jeszcze sytuacje, gdy: umowa o wychowaniu potomstwa została zawarta przed ślubem, ale do małżeństwa nie doszło; umowa o akatolickim wychowaniu dzieci została przed zawarciem kontraktu małżeńskiego odwołana; umowa została dodana, ale dopiero po zawarciu prawdziwego małżeństwa w Kościele¹⁹. Nie było podstaw do wymierzenia kary, gdy umowa dotyczyła małżeństwa nie uznawanego przez Kościół albo takiego, które zostało zawarte z pominięciem przepisanej przez prawo kanoniczne formy²⁰, albo gdy małżeństwo w Kościele katolickim nie zostało zawarte ważnie i godziwie²¹.

Podmiotem przestępstwa wymienionego w kan. 2319 § 1 nr 2 byli katolicy zawierający prawdziwe małżeństwo z umową o wychowaniu dzieci poza Kościołem katolickim, co suponują użyte w kanonie słowa: „catholici (...) qui matrimonium uniuntur cum pacto (...), ut (...) proles educetur extra catholicam Ecclesiam”. Stosownie do monitu wydanego przez Kongregację Świętego Oficjum dnia 28 lipca 1950 roku oraz jego oficjalnego komentarza autorstwa

---

wierają zgodne porozumienie, zwłaszcza w małżeństwach mieszanych, że w sprawie wychowanie potomstwa kierować się będą przepisami państwowymi lub miejscowymi zwyczajami, tak, iż synowie zostaną wychowani w religii ojca, a córki w religii matki”.

¹⁷ Por. P. F. X. Wernz SJ, *Ius canonicum...*, dz. cyt., s. 476; M. Conte a Coronata OMC, *Institutiones Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 312n; J. Syryjczyk, *Troska Kościoła...*, dz. cyt., s. 215n.

¹⁸ Por. P. H. Jone OFM Cap., *Commentarium in Codicem...*, dz. cyt., s. 504; P. Ciprotti, *De consummatione delictorum...*, dz. cyt., s. 246.

¹⁹ Por. F. M. Capello SI, *Summa Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 594; M. Conte a Coronata OMC, *Institutiones Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 313; J. Syryjczyk, *Troska Kościoła...*, dz. cyt., s. 215.

²⁰ Por. Pontificia Commissio ad Codicis Canones Authentice Interpretandos, *Responsa ad proposita dubia (die 26 Ianuarii 1949)*, AAS 41 (1949), s. 158; J. Syryjczyk, *Troska Kościoła...*, dz. cyt., s. 214.

²¹ Por. G. Cocchi, *Commentarium in Codicem Iuris Canonici. Liber V. De delictis et poenis*, Taurinorum Augustae 1928, s. 236.

P. Tocanela, chodziło o osoby wymienione w kan. 1372 § 2 – byli nimi rodzice naturalni (*parentes*), jak też o osoby pełniące funkcje rodziców (*parentum locum tenentes*)²². Na marginesie wypada odnotować, że wspomniany dokument nakładał także na tych wszystkich, którzy uczyliby dzieci zasad przeciwnych wierze albo sprzecznych z chrześcijańskimi obyczajami – ekskomunikę zarezerwowaną *speciali modo* Stolicy Apostolskiej. Dodatkowo dzieciom, które uczestniczyły (*participes sunt*) w organizacjach komunistycznych oraz głoszących zasady materializmu lub kwestionowały moralność chrześcijańską, zabraniał przystępowania do sakramentów świętych²³.

Kan. 2199 Kodeksu Piobenedyktyńskiego zawierał ogólną zasadę dotyczącą strony podmiotowej przestępstwa. Według tej zasady, poczytalność przestępstwa była zależna tak od winy umyślnej, jak i od winy nieumyślnej²⁴. Przestępstwo polegające na oddaniu dziecka na wychowanie poza Kościołem katolickim łączono z winą umyślną²⁵. Stosownie do kan. 2200 § 1 przybierała ona postać tzw. *dolus directus* – co należy rozumieć jako wolę naruszenia prawa w drodze świadomego, wolnego od przymusu, pozytywnego aktu po stronie sprawcy²⁶.

²² Suprema S. Congregatio S. Officii, Monitum (28 lipia 1950), AAS 42 (1950) 553; P. Tocanel, *Adnotationes...*, dz. cyt., s. 266.

Przez wyrażenie techniczne *parentes vel parentum locum tenentes*, należy rozumieć zarówno obydwoje rodziców, jak też tylko jednego z rodziców, opiekunów, wychowawców oraz tych wszystkich, którzy prawnie lub faktycznie sprawują pieczę nad wychowaniem lub wykształceniem dzieci, tak w rodzinie, jak i poza nią (zob. F. M. Capello SI, *Summa Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 595).

²³ Suprema S. Congregatio S. Officii, Monitum (28 lipia 1950), AAS 42 (1950) 553.

²⁴ Por. CIC 1917, kan. 2199; M. A. Myrcha, *Problem winy...*, dz. cyt., s. 163nn.

²⁵ Por. P. F. X. Wernz SJ, *Ius canonicum...*, dz. cyt., s. 476 (przypis 8).

²⁶ Por. CIC 1917, kan. 2200 § 1; G. Michiels OFM Cap. *De Delictis et Poenis...*, dz. cyt., s. 112–113; P. F. X. Wernz SJ, *Ius canonicum...*, dz. cyt., s. 63; M. A. Myrcha, *Problem winy...*, dz. cyt., s. 181nn.

Pomijając szczegółowe podziały winy umyślnej, zatrzymajmy się nad istotnym dla kar *latae sententiae* (takiej kary dotyczy kan. 2319 § 1, nr 2) wyróżnieniem *dolus perfectus* i *dolus imperfectus*. Z pierwszym mamy do czynienia, gdy istnieje w pełni przemyślana wola naruszenia ustawy, bez naruszenia poczytalności od strony rozumu czy woli. W drugim przypadku są pewne braki w dziedzinie poznania lub woli – wskutek czego zmniejsza się poczytalność. Ze względu na ten zamiar wyróżnia się tzw. *delicta perfectae dolosa* – przestępstwa umyślne kwalifikowane – do popełnienia których, a w konsekwencji do wymierzenia kar nie wystarczy zamiar, o którym jest w kan. 2200 § 1, lecz zamiar doskonały, o którym w kan. 2229 § 2. Inny rodzaj przestępstw to przestępstwa umyślne niekwalifikowane, do których popełnienia wystarczy zły zamiar, o którym jest mowa w kan. 2200 § 1 – w dużym stopniu zawiniony zamiar aczkolwiek zachodziłaby jakaś przyczyna, która od strony umysłu lub woli umniejszałaby poczytalność (zob. G. Michiels OFM Cap., *De Delictis et Poenis...*, dz. cyt., s. 113n).

1.2. Oddanie dziecka do chrztu szafarzowi niekatolickiemu

Stronę przedmiotową wymienionego w kan. 2319 § 1 nr 3 Kodeksu z 1917 roku przestępstwa stanowiło świadome oddanie potomstwa, jednego tylko dziecka lub też wszystkich dzieci, ministrowi akatolickiemu do chrztu. Suponowały to użyte w kanonie słowa: „liberos suos acatholicis ministris baptizandos offerre”.

Łaciński termin *liberi*, który został użyty w omawianym przepisie, może oznaczać zarówno dzieci, jak też zstępnych w szerszym rozumieniu²⁷. Ponieważ słowo to odgrywa ważną rolę w procesie interpretacji omawianego kanonu, dlatego należy ustalić jego zakres. Według zgodnych opinii kanonistów, chodziło zarówno o legalne potomstwo (*fili legitimi*), jak i o potomstwo naturalne (*fili naturales*), co suponują użyte w tekście kanonu słowa: *liberos suos*. Tak więc wyłączone były dzieci adoptowane. Jednak P. H. Jone zauważa, iż ta kwestia jest kontrowersyjna²⁸.

Pojęcie ministra akatolickiego (*minister acatholicus*) jurysprudencja odnosiła do heretyckiego lub schizmatycznego urzędowego szafarza, nie zaś do zwykłych członków wspólnot odłączonych od Kościoła²⁹. Omawiany kanon wiązał przestępstwo z takim właśnie szafarzem. W tym miejscu wypada zadać pytanie, czy przepis ten nie zrywał z tradycyjną nauką katolicką, sięgającą swymi korzeniami praktyki stosowanej już przez papieża Stefana, która w formie doktryny wykrystalizowała się w czasie sporów o ważność chrztu udzielanego przez heretyków, a później potwierdzona została przez kanony synodów i soborów powszechnych³⁰. Komentatorzy zauważają, iż decydujące znaczenie w udzieleniu odpowiedzi na to pytanie mają użyte w kan. 2319 § 1 nr 3 słowa: *scienter* oraz *praesumunt*. Dlatego też nie podlegał karze ten, kto oddawał dziecko do chrztu ministrowi akatolickiemu w przypadku konieczności (*in casu necessitatis*), o ile została zachowana materia sakramentu, forma (formuła trynitarna) i intencja³¹. Pomiędzy przepisami prawa kanonicznego

---

²⁷ Por. *Liberi*, w: J. Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków b.d.w., s. 575.

²⁸ Por. P. Ciprotti, *De consummatione delictorum...*, dz. cyt., s. 247; F. M. Capello SI, *Summa Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 594; P. H. Jone OFM Cap., *Commentarium in Codicem...*, dz. cyt., s. 504.

²⁹ Por. M. Conte a Coronata OMC, *Institutiones Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 313–314; F. M. Capello SI, *Summa Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 594; P. H. Jone OFM Cap., *Commentarium in Codicem...*, dz. cyt., s. 504; II. *Minister*, w: J. Sondel, *Słownik łacińsko-polski...*, dz. cyt., s. 625.

³⁰ Por. T. Schneider, *Znaki bliskości Boga. Zarys sakramentologii*, Wrocław 1990, s. 94n; W. Granat, *Sakramenty święte*, cz. II, *Chrzest, Bierzmowanie, Pokuta*, Lublin 1966, s. 134n.

³¹ Por. CIC 1917, kan. 742, § 1; A. Veermeersch SI, J. Creusen SI, *Epitome Iuris Canonici...*, t. 2, dz. cyt., s. 12; P. H. Jone OFM Cap., *Commentarium in Codicem...*,

a liturgicznego, w kwestii wspomnianego przypadku konieczności, istniała drobna różnica. W Rytuale Rzymskim Pawła V, ów stan konieczności rozumiany był jako zagrożenie życia (*periculum vitae*). We wprowadzonym po Soborze Watykańskim II Rytuale Rzymskim Pawła VI, odnajdujemy aż trzy takie sytuacje, kiedy jakakolwiek osoba może, a nawet powinna udzielić chrztu. Istnieje jednak warunek konieczny – brak szafarza zwyczajnego. Owe sytuacje to: niebezpieczeństwo śmierci (nie bezpośrednio); niebezpieczeństwo zagrożenia życia; moment konania³². Natomiast Kodeks z 1917 roku stanowił: „in mortis periculo baptismum privatim conferre licet”³³. Jednak, gdy nie zachodził przypadek konieczności, delikt istniał, nawet wtedy, gdy minister akatolicki udzielał chrztu nieważnie³⁴ lub po oddaniu dziecka do chrztu, minister akatolicki odmówił udzielenia tego sakramentu³⁵.

Kolejnym zagadnieniem, któremu należy poświęcić uwagę, jest pojęcie chrztu w analizowanej ustawie karnej. Według opinii komentatorów pod terminem *baptismus* w kan. 2319 § 1 nr 3 kryła się nie tylko jego forma uroczysta, czyli zwykła (*baptismus sollemnis*). Chodziło również o chrzest prywatny (*baptismus privatus*). Nie miało przy tym znaczenia, czy był on ważny, czy nieważny³⁶. Przepięstwo wymienione w kan. 2319 § 1 nr 3 dotyczyło tylko chrztu, nie zaś innych sakramentów. Tej kwestii poświęcony był w Kodeksie Pio-benedyktyńskim kan. 2316³⁷.

Podmiotem wymienionego w kan. 2319 § 1 nr 3 przestępstwa, byli katolicy rodzice, niekoniecznie związani prawdziwym, sakramentalnym małżeństwem. Sponują to użyte w omawianym przepisie słowa: *catholici* [...] *qui* [...] *liberos suos*... Kanoniści zgodni byli w opiniach, że chodzi wyłącznie

---

dz. cyt., s. 505; M. Conte a Coronata OMC, *Institutiones Iuris Canonici*..., dz. cyt., s. 314; P. F. X. Wernz SJ, *Ius canonicum. Ad Codicis normam exactum. De rebus. Sacramenta – Sacramentalia – Cultus divinus – Coementaria et Sepultura ecclesiastica. Opera P. P. Vidal SJ*, t. IV (vol. I), Rzym 1934, s. 35; M. Pastuszko, *Prawo o sakramentach świętych. Normy ogólne i sakrament chrztu*, t. I, Warszawa 1983, s. 125; *De sacramento Baptismi. Rite administrando*, w: *Rituale Romanum. Pauli V Pont. Max. jussu editum et a Benedicto XIV auctum et castigatum. Cui amplissima accedit Benedictionum et Instructionum. Appendix. Editio stereotypa ad Editiones Romanas olim ab ipso Benedicto XIV et nuper a Sac. Rit. Cong. approbatas. Diligentissime exacta*, Tornai MDCCCLXXXVIII, s. 4 i 6.

³² Por. *De sacramento Baptismi*..., dz. cyt., s. 6; *Wprowadzenie ogólne*, nr 16, w: *Ob-rzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1987, s. 14.

³³ Por. CIC 1917, kan. 759 § 1.

³⁴ Por. M. Conte a Coronata OMC, *Institutiones Iuris Canonici*..., dz. cyt., s. 313.

³⁵ Por. P. Ciprotti, *De consummatione delictorum*..., dz. cyt., s. 247.

³⁶ Por. P. H. Jone OFM Cap., *Commentarium in Codicem*..., dz. cyt., s. 504.

³⁷ Por. CIC 1917, kan. 2316; M. Conte a Coronata OMC, *Institutiones Iuris Cano-nici*..., dz. cyt., s. 314; F. M. Capello SI, *Summa Iuris Canonici*..., dz. cyt., s. 595.

o ojca i matkę dzieci oddawanych do chrztu akatolickiemu ministrowi, przy czym niejednolicie to interpretowali. Dla P. H. Jone'a problematyczną kwestią była odpowiedź na pytanie, czy chodzi tylko o rodziców naturalnych, czy również o osoby pełniące rolę rodziców, w stosunku do adoptowanych dzieci. Zdaniem F. M. Capello omawiany przepis dotyczy rodziców żyjących w prawdziwym małżeństwie, konkubinariuszcy. Jednak ten kanonista ani słowem nie wspominał, czy można to odnosić do osób adoptujących dziecko. Według opinii Ciprottiego i M. Conte a Coronaty, podmiotem przestępstwa wymienionego w kan. 23190 § 1 nr 3 byli wyłącznie rodzice naturalni³⁸. Konsekwentnie, tylko rodzice podlegali karze, kiedy świadomie oddawali swoje dzieci do chrztu ministrowi akatolickiemu, wykorzystując w tym celu inne osoby np. służącego lub krewnego³⁹. Powyższa opinia wydaje się wykluczać możliwość współudziału w omawianym przestępstwie. Jego sprawcami mogli być tylko i wyłącznie rodzice.

Kan. 2319 § 1 nr 3 łączy wymienione w nim przestępstwo z winą umyślną. Chodzi konkretnie o winę umyślną w najwyższym stopniu (*dolus perfectus*). Implikują to użyte w tekście przepisu słowa: *scienter* oraz *praesumunt*. W sytuacji zmniejszonej poczytalności, gdy w grę wchodziła zawiniona ignorancja (*ignorantia supina aut crassa*) bądź też bojaźń – delikt nie był popełniony, chociaż okoliczności te nie usprawiedliwiały grzechu⁴⁰.

1.3. Oddanie dzieci na wychowanie lub w celu kształcenia w religii akatolickiej

Prawodawca kodeksowy użył w kan. 2319 § 1 nr 4 słów: „liberos in religione acatholica educandos vel instituendos scienter tradunt”³⁹. Wynika z nich, że stroną przedmiotową wymienionego w tym przepisie przestępstwa jest świadome oddanie dzieci na wychowanie lub kształcenie w religii akatolickiej. W celu dokładniejszej analizy omawianego deliktu, należy przejść do wyjaśnienia istotnych pojęć. Pierwsze z nich dotyczy dzieci (*liberi*). W kanonistyce przyjęta została opinia, iż w tym konkretnym miejscu Kodeksu – semantykę terminu *liberi* należy traktować w możliwie jak najszerszym zakresie⁴¹. A. Verme-

---

³⁸ Por. P. H. Jone OFM Cap., *Commentarium in Codicem...*, dz. cyt., s. 504; F. M. Capello SI, *Summa Iuris...*, dz. cyt., s. 594; M. Conte a Coronata OMC, *Institutiones Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 313; P. Ciprotti, *De consummatione delictorum...*, dz. cyt., s. 247.

³⁹ Por. M. Conte a Coronata OMC, *Institutiones Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 313.

⁴⁰ Por. tamże, s. 314; M. Myrcha, *Prawo karne. Komentarz do Piątej Księgi Kodeksu Prawa Kanonicznego. Kara. Część I. Przepisy ogólne*, t. II, Warszawa 1960, s. 276.

⁴¹ Por. P. Ciprotti, *De consummatione delictorum...*, dz. cyt., s. 248.

ersch i J. Creusen w swym komentarzu poddali bardzo szczegółowej analizie słowa: *educandos vel instituendos*. Przypuszczali oni, że należy te terminy traktować komplementarnie, ponieważ ich zadaniem jest objęcie całości kształtu i wieloaspektowości formowania moralnego i religijnego – instytucjonalnego i prywatnego, zarówno w rodzinie, jak też w szkołach⁴². Natomiast M. Conte a Coronata i P. H. Jone dokonali specyfikacji i odróżnienia tych pojęć, przy czym byli zgodni. Chodzi konkretnie o wyłączenie przez pierwszego z wymienionych autorów elementu wiedzy (*scientia*) z zakresu wychowania. Zasadniczo jednak odnosili oni wychowanie (*educatio*) do powszechnej kultury duchowej: intelektualnej i moralnej, a P. H. Jone także do sfery umiejętności (*scientia*). Wykształcenie natomiast traktowali w aspekcie intelektualno-erudycyjnym⁴³. Do popełnienia deliktu wystarczyło oddanie na wychowanie w religii akatolickiej lub w celu kształcenia (*educatio vel institutio*). Innymi słowy nie musiał zachodzić przypadek obejmujący oba alternatywne człony wymienione w kanonie⁴⁴. Jedynie S. Biskupski był przeciwnego zdania⁴⁵.

W odróżnieniu od przestępstwa wymienianego w numerze drugim analizowanego kanonu 2319 § 1, gdzie chodziło o wychowanie poza Kościołem katolickim (*extra Ecclesiam catholicam*), numer czwarty dotyczy wychowania lub kształcenia w religii akatolickiej (*in religione acatholica*). Zdaniem Ciprottiego różnica polega na tym, że pierwsze określenie (*extra Ecclesiam catholicam*) oznacza zarówno wychowanie w religii akatolickiej, jak i poza wszelką religią. Natomiast zakres wyrażenia *in religione acatholica*, nie obejmuje wychowania lub kształcenia areligijnego. Podobnego zdania był P. H. Jone. Użyte w kanonie słowa stosownie do przytoczonych opinii należy rozumieć więc literalnie⁴⁶. Istniały jednak i inne próby wyjaśnienia tej kwestii. J. Syryjczyk uważał, że chodzi tutaj zarówno o wychowanie areligijne, jak i religijne, ale niekatolickie. Tezę swą uzasadniał skomplikowaną analizą Dekretu z 28 czerwca 1950 roku, o którym była wcześniej mowa⁴⁷.

Podmiotem przestępstwa, jak wyraźnie zaznacza sam przepis, byli zarówno katolicycy rodzice (*parentes*), jak też katolicy pełniący rolę rodziców (*parentum locum tenentes*). Podlegali karze zarówno rodzice żyjący w związku

⁴² Por. A. Veermeersch SI, J. Creusen SI, *Epitome iuris canonici...*, t. 2, dz. cyt., s. 253.

⁴³ Por. M. Conte a Coronata OMC, *Institutiones Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 315; P. H. Jone OFM Cap., *Commentarium in Codicem...*, dz. cyt., s. 504.

⁴⁴ Por. M. Conte a Coronata OMC, *Institutiones Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 315.

⁴⁵ Por. S. Biskupski, *Prawo małżeńskie Kościoła Rzymskokatolickiego*, t. I, Warszawa 1956, s. 155: „Rodzice lub opiekunowie, którzy świadomie oddają dzieci na naukę i wychowanie...”.

⁴⁶ Por. P. Ciprotti, *De consummatione delictorum...*, dz. cyt., s. 246–247; P. H. Jone OFM Cap., *Commentarium in Codicem...*, dz. cyt., s. 504.

⁴⁷ Por. J. Syryjczyk, *Troska Kościoła...*, dz. cyt., s. 219–220.

sakramentalnym, jak i nie związani małżeństwem. Natomiast drugie z określeń technicznych – *parentum locum tenentes* – w tym konkretnym numerze kanonu 2319 odnosiło się do opiekunów (*tutores, curatores*), jak też do tych wszystkich osób, które ustawowo lub na podstawie umowy albo faktycznie posiadały władzę nad dziećmi, które oddały na wychowanie lub w celu kształcenia w religii akatolickiej⁴⁸.

P. Ciprotti zauważa, że samo wychowywanie lub kształcenie w religii akatolickiej nie wyczerpywało znamion analizowanego przestępstwa. Istotne było tutaj powierzenie dzieci, bardziej w znaczeniu moralnym niż materialnym, na wychowanie lub naukę w religii akatolickiej. Innymi słowy istotne było udzielenie przez rodziców lub tych, którzy pełnią ich funkcje mandatu do wychowania dzieci w religii akatolickiej⁴⁹. F. Capello i M. Conte a Coronata zwracali uwagę na inny szczegół, mianowicie na cel edukacji wymienionej w kan. 2319 § 1 nr 4. Zdaniem tych kanonistów, nie popełniał przestępstwa ten, kto powierzał dzieci w celu kształcenia w dziedzinach wiedzy, które nie łączą się ze sprawami religijnymi⁵⁰.

Do popełnienia deliktu wymienionego w kan. 2319 § 1 nr 4 nie wystarczyło samo oddanie dziecka w celu areligijnego wychowania lub kształcenia⁵¹. Prawodawca kodeksowy zaznaczył, że powinno ono być jeszcze uczynione w sposób świadomy (*scienter*). Chodzi więc o przestępstwo ukierunkowane, w którym wola sprawcy charakteryzuje się dodatkowym motywem działania, jakim jest określona intencja lub cel. Tego rodzaju przestępstwo suponuje zawsze winę umyślną⁵², przy czym należy mocno podkreślić, że wymagana była tutaj wina umyślna w najwyższym stopniu (*perfectus dolus*)⁵³.

---

⁴⁸ Por. M. Conte a Coronata OMC, *Institutiones Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 314; P. H. Jone OFM Cap., *Commentarium in Codicem...*, dz. cyt., s. 505; P. F. X. Wernz SJ, *Ius canonicum...*, dz. cyt., s. 477; F. M. Capello SI, *Summa Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 595; P. Ciprotti, *De consummatione delictorum...*, dz. cyt., s. 247–248.

⁴⁹ Por. P. Ciprotti, *De consummatione delictorum...*, dz. cyt., s. 248.

⁵⁰ Por. F. M. Capello SI, *Summa Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 595; M. Conte a Coronata OMC, *Institutiones Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 314.

⁵¹ Por. P. Ciprotti, *De consummatione delictorum...*, dz. cyt., s. 248 (nota 17).

⁵² Por. M. Conte a Coronata OMC, *Institutiones Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 315; J. Syryjczyk, *Troska Kościoła...*, dz. cyt., s. 220.

⁵³ Por. CIC 1917, kan. 2229: § 2; M. Myrcha, *Prawo karne...*, dz. cyt., s. 276: „Kodeks prawa kanonicznego wskazuje, że wówczas zachodzi wymóg winy umyślnej w najwyższym stopniu (*perfectus dolus*), gdy prawodawca używa w ustawie następujących słów: *praesumpserit* (kan. 2321; 2338 § 1; 2346; 2347; 2366; 2369 § 1; 2372; 2388 § 1; 2390 § 2; 2393; 2396; 2399; 2400; 2406 § 1; 2410; 2412 nr 1); *ausus fuerit* (kan. 2337 § 1; 2329; 2341; 2364; 2365); *scienter* (kan. 2316; 2319, § 1 nr 3 i 4; 2326; 2338; § 2–3; 2347 nr 3; 2360 § 1; 2362; 2368 § 2; 2371; 2390 § 2; 2391 § 1–3; 2395), *studiose, temerarie, consulto* i inne im podobne”.

1. 4. Kara za przestępstwa wymienione w kan. 2319 § 1 nr 2–4

Za delikty, jakimi były: dodanie do umowy małżeńskiej paktu o oddaniu potomstwa na wychowanie poza Kościołem katolickim, świadome oddanie dziecka ministrowi akatolickiemu do chrztu, świadome oddanie dzieci na wychowanie lub w celu kształcenia w religii akatolickiej – groziła kara ekskomuniki *latae sententiae* zarezerwowanej ordynariuszowi, a następstwem tego był ciężący na sprawcy obowiązek moralny i prawny przestrzegania kary, o ile zostało takie przestępstwo popełnione, co wynikało z kan. 2232 § 1⁵⁴. „Oznacza to, że przestępca zobowiązany jest uznać karę w sumieniu za słuszną, a nie tylko podporządkować się jej zewnętrznie, a wewnątrz duszy gardzić nią i sprzeciwiać się jej, ponadto starać się o odpuszczenie jej, o ile to od niego zależy, np. porzucić upór (...) i prosić o absolucję we wskazanym prawie czasie”⁵⁵. Szczegółowe skutki ekskomuniki w Kodeksie z 1917 roku wyliczone zostały w kan. 2259–2267. Przed wyrokiem deklaratoryjnym sprawca między innymi miał zakaz przystępowania do sakramentów; jak również tracił zdolność do czynności prawnych w Kościele, w zakresie przewidzianym ustawowo. Po wyroku deklaratoryjnym dochodził dodatkowo zakaz przystępowania do sakramentaliów i zakaz uczestnictwa w kulcie (*officium divinum*)⁵⁶.

Wypada jeszcze poświęcić nieco uwagi sytuacji, gdy doszło do zbiegu przestępstw wymienionych w kan. 2319 § 1 nr 2–4, z których każde było obwarowane karą ekskomuniki *latae sententiae*. W Kodeksie z 1917 roku generalnie stosowano zasadę materialnej kumulacji kar. Jedynie, gdy nagromadziło się zbyt wiele deliktów, sędzia mógł zastosować system kumulacji prawnej kar. Kwestia ich wymiaru, przy zbiegu przestępstw regulowana była w Kodeksie Piobenedyktyńskim przez kan. 2224⁵⁷ i kan. 2244⁵⁸. Stosownie do wspomnianych wyżej przepisów, przy zbiegu przestępstw każde z nich wymagało od-

⁵⁴ Por. CIC 1917, kan. 2232, § 1; M. Myrcha, *Prawo karne...*, dz. cyt., s. 311–318.

⁵⁵ M. Myrcha, *Prawo karne...*, dz. cyt., s. 313.

⁵⁶ Taksatywnie skutki ekskomuniki wymienione są w kan. 2259–2267; por. A. Cance, *Le Code de Droit Canonique. Commentaire succinct et pratique*, t. III, Paris 1934, s. 363; P. F. X. Wernz SJ, *Ius canonicum ad Codicis normam exactum. Opera P. Petri Vidal SJ. Ius poenale ecclesiasticum*, t. 7 ..., dz. cyt., s. 304–319.

Wyrok deklaratoryjny to, innymi słowy, orzeczenie sądowe wydane według przepisów prawa procesowego, mocą którego autorytatywnie zostaje wyjaśnione, że przestępca zaciągnął karę *latae sententiae* i że kara ta w dalszym ciągu obowiązuje sprawcę (zob. M. Myrcha, *Prawo karne...*, dz. cyt., s. 897).

⁵⁷ Por. CIC 1917, kan. 2224.

⁵⁸ Por. CIC 1917, kan. 2244.

dzielnego wymiaru kary wtedy, gdy sprawca popełnił delikty za pomocą różnych działań albo jeżeli popełnił przestępstwa jednym działaniem, lecz nie doszło do pochłonięcia jednego przestępstwa przez drugie⁵⁹.

Przestępstwa wymienione w kan. 2319 § 1 nr 2–4 stwarzały dodatkowo podejrzenie o popełnienie herezji, co znalazło swój wyraz w kan. 2319 § 2⁶⁰. Gdyby podejrzany o herezję, stosownie do kan. 2315, po upomnieniu nie usunął podejrzenia o herezję, należało mu zakazać wykonywania kościelnych aktów prawnych. Jeżeli nie poprawiłby się w ciągu sześciu miesięcy od zaciągnięcia kary, uważany by był za heretyka i podlegał dodatkowej karze przewidzianej dla heretyków⁶¹.

2. Przestępstwo przeciw katolickiemu wychowaniu dzieci i kara za to przestępstwo w projektach norm Papieskiej Komisji Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego

Gorące dyskusje pomiędzy przedstawicielami jurysprudencji, jakie pojawiły się w czasie trwania Soboru Watykańskiego II i po jego zakończeniu nad odnową dyscypliny w Kościele, objęły także prawo karne. Niektórzy kanoniści, a wśród nich A. Greeley, uważali, że Kodeks z 1917 roku oparty został, gdy chodzi o prawo karne, na niewłaściwych założeniach, według których posłuch dla prawa osiąga się groźbą kary. Kodeks Piobenedyktyński dał do dyspozycji władzy kościelnej wiele środków karnych, które nie odpowiadają już nowym czasom, nie mają zbyt wiele wspólnego z rzeczywistością władzy Kościoła ani z duchem Ewangelii, dlatego w nowym Kodeksie należy to zmienić. Inni kanoniści głosili mniej rewolucyjne poglądy. Uważali, że naczelnym zadaniem w pracach kodyfikacyjnych będzie odejście od wiązania prawa kanonicznego z koncepcją Kościoła jako społeczności doskonałej i większe wyeksponowanie pastoralnego charakteru tego prawa. Stąd też proponowano, aby nastawić się na refleksję twórczą, celem przyjęcia za podstawę nowych norm dwóch źródeł: prawa Ewangelii i wymagań czasu – w świetle ustaleń soborowych. Postulowano ponadto, aby prawo karne zostało dostosowane do rzeczywistości oraz dotyczyło forum zewnętrznego⁶². Te liberalne tendencje znalazły swój wyraz w oficjalnych

---

⁵⁹ Por. CIC 1917, kan. 2244 § 2 nr 1 (zob. poprzedni przypis); M. Myrcha, *Prawo karne...*, dz. cyt., s. 502nn.

⁶⁰ Por. CIC 1917, kan. 2319 § 2.

⁶¹ Por. CIC, kan. 2315; A. Cance, *Le Code de Droit Canonique...*, dz. cyt., s. 400–401; M. Conte a Coronata OMC, *Institutiones Iuris Canonici...*, dz. cyt., s. 315. 296–300; J. Syryjczyk, *Troska Kościoła...*, dz. cyt., s. 227.

⁶² Por. P. V. De Paolis CS, *De recognoscendo iure poenali canonico*. „Periodica”, 63 (1974) nr 1, s. 38–45; P. Wnninger. *Pastoralny charakter prawa kanonicznego*, „Concilium”, 6–10 (1969), s. 146–156; A. M. Greeley, *Prawo kanoniczne a społeczeństwo*, „Concilium”, 6–10 (1969), s. 176.

wytucznych dla nowej kodyfikacji – *Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant. De recognoscendo iure poenali*, które zakładały redukcję przestępstw i przewidzianych za nie kar w przyszłym Kodeksie⁶³.

Na mocy numeru 15 motu proprio Pawła VI *Matrimonia mixta* z 31 marca 1970 roku, odwołane zostały kary za przestępstwa wymienione w kan. 2319 starego Kodeksu, z wyjątkiem kary za przestępstwo z kan. 2319 § 1 nr 1, która została odwołana wcześniej. Wygasły także skutki tych kar, odnośnie osób, które je już zaciągnęły. Papież wyakcentował w to miejsce obowiązek ciążyący na stronie katolickiej oświadczenia, że jest ona gotowa odsunąć od siebie wszelkie niebezpieczeństwo utraty wiary oraz obowiązek złożenia przez stronę katolicką szczerego przyrzeczenia, że uczyni wszystko, cokolwiek będzie w jej mocy, by całe potomstwo zostało ochrzczone i wychowane w wierze katolickiej⁶⁴.

Wydaje się, że to co zostało powyżej odnotowane, w jakiejś mierze może tłumaczyć fakt, iż szkic przepisu, który miałby w nowym zbiorze zastąpić kan. 2319 z Kodeksu Piobenedyktyńskiego pojawił się dopiero w dniu 7 maja 1977 roku. Pojawił się on bez żadnego uzasadnienia i nie dyskutowano nad nim. Oznaczony zaś został jako kan. 48 ter i otrzymał brzmienie – „rodzice lub osoby ich zastępujące, którzy oddają dzieci do chrztu lub na wychowanie w religii niekatolickiej, powinni zostać ukarani cenzurą albo inną sprawiedliwą karą”. Projekt ten bez zmian, jedynie z pod nową numeracją wszedł do schematów z 1980 roku i z 1982 roku, by wreszcie znaleźć się jako kan. 1366 w Kodeksie z 1983 roku⁶⁵.

3. Przestępstwo oddania dzieci do chrztu lub na wychowanie w religii niekatolickiej i kara za to przestępstwo w Kodeksie z 1983 roku

W myśl kan. 1366, „rodzice lub osoby pełniące zastępczo funkcje rodziców, którzy oddają dzieci do chrztu lub na wychowanie w religii niekatolickiej, powinni zostać ukarani cenzurą lub inną sprawiedliwą karą”⁶⁶.

⁶³ Por. Acta Commissionis. *Principia quae Codicis Iuris Canonici recognitionem dirigant. De recognoscendo iure poenali*, „Communications”, 2 (1969), s. 84–85.

⁶⁴ Por. Paweł VI, *Litterae Apostolicae motu proprio datae „Matrimonia mixta”*. *Normae de matrimoniis mixtis statuuntur* (31 III 1970). AAS 62 (1970) 263; J. Syryjczyk, *Troska Kościoła...*, dz. cyt., s. 216; Bp. W. Wójcik, *Rozwój prawodawstwa o małżeństwach mieszanych*, „Kościół i prawo”, 11 (1993), s. 213.

Kara za przestępstwo wymienione w kan. 2319, § 1 n. 1 została zniesiona na mocy Instrukcji *Matrimonii sacramentum* (zob. PPK 2 (1969), s. 55n).

⁶⁵ Por. Acta Commissionis, *Coetus studiorum de iure poenali. Pars secunda. De poenis in singula delicta*, „Communications”, 9 (1977), nr 2, s. 319; W. Wójcik, *Rozwój prawodawstwa o małżeństwach mieszanych...*, dz. cyt., s. 214.

⁶⁶ CIC 1983, kan. 1366.

Racją karania za omawiane przestępstwo jest ochrona dobra wiary i prawa dzieci ochrzczonych w Kościele katolickim do wychowania w religii katolickiej oraz obowiązku chrześcijańskich rodziców zapewnienia potomstwu wychowania zgodnego z nauką przekazywaną przez Kościół⁶⁷.

Naruszenie analizowanej ustawy karnej może dokonać się w trojaki sposób, poprzez: 1. oddanie dzieci do chrztu w religii akatolickiej; 2. oddanie dzieci na wychowanie w religii niekatolickiej; 3. oddanie dzieci do chrztu i na wychowanie w religii niekatolickiej. Za każdą z postaci przestępnego działania, z winy umyślnej, powinna zostać wymierzona kara⁶⁸. Delikty zawsze wiążą się z jakimś działaniem lub z zaniechaniem działania. Z zestawienia, które zostało dokonane powyżej, wynika, że znamiona strony przedmiotowej przestępstwa z kan. 1366 można wypełnić jedynie poprzez działanie⁶⁹.

Do tego, aby w sposób ścisły określić znamiona, które określają zachowanie się sprawcy i opisują czyn przestępny⁷⁰, koniecznym będzie wyjaśnienie użytych w kan. 1366 słów: „liberos in religione acatholica baptizandos vel educandos tradunt”.

Według F. Lempa „przez oddanie dziecka do chrztu w religii niekatolickiej należy rozumieć czyn katolickich rodziców lub ich zastępców, za pomocą którego powierzają oni dziecko ministrowi lub kapłanowi niekatolickiemu, (...) aby je ochrzcił uroczyście lub prywatnie, według rytuału wspólnoty chrześcijańskiej odłączonej od Kościoła katolickiego”⁷¹. Podobną opinię wyraził w swoim komentarzu A. Calabrese, z tą tylko różnicą, że położył on akcent na zapisanie dziecka, po chrzcie udzielonym przez szafarza akatolickiego, do niekatolickiej wspólnoty eklezjalnej⁷². W kwestii szafarza, wspomniani autorzy, nazbyt chyba literalnie nawiązują do Kodeksu Piobenedyktyńskiego, konkretnie do sformułowania użytego w kan. 2319 § 1 nr 3: „acatholicis ministris baptizandos offerre praesumunt”. Natomiast ustawodawca kościelny użył w kan. 1366 innych słów niż w starym Kodeksie, a mianowicie posłużył się formułą: „in reli-

---

⁶⁷ Por. F. Lempa, *Księga VI. Sankcje w Kościele. Część szczegółowa*, w: Bp. W. Wójcik, J. Krukowski, F. Lempa, *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku. Księga V Dobra doczesne Kościoła. Księga VI. Sankcje w Kościele*, t. 4, Lublin 1987, s. 229; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, t. IV, Olsztyn 1990, s. 127.

⁶⁸ Por. A. Calabres, *Diritto penale canonico*, Città del Vaticano 1996, s. 270; L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico. Commento giuridico-pastorale. libri III-IV-V-VI*, t. II, Rzym b.d.w., s. 659n; F. Lempa, *Księga VI. Sankcje w Kościele...*, dz. cyt., s. 229.

⁶⁹ Por. A. Gubiński, *Zasady prawa karnego*, Warszawa 1996, s. 53–54.

⁷⁰ Por. tamże, s. 53.

⁷¹ F. Lempa, *Księga VI. Sankcje w Kościele...*, dz. cyt., s. 228.

⁷² Por. A. Calabres, *Diritto penale canonico...*, dz. cyt., s. 270.

gione acatholica baptizandos... tradunt⁷³. Zapewne nie był to tylko zabieg czysto stylistyczny, ale miał posłużyć między innymi: uwzględnieniu ogólnej doktryny o sakramentach i nauki o chrzcie Soboru Watykańskiego II⁷³; uwzględnieniu nowych danych mających swoje źródło w kontaktach ekumenicznych, z których wynika, że wewnętrzny związek osoby ochrzczonej ze wspólnotowym życiem i kultem konkretnego kościoła akatolickiego, czyli innymi słowy bycie członkiem jakiejś wspólnoty niekatolickiej, może zależeć od użytego rytuału liturgicznego, a nie tylko od tego, czy chrzczył kapłan lub urzędowy minister danego kościoła⁷⁴. W ten sposób wytyczony został swoisty schemat inferencyjny, na podstawie którego można już jednoznacznie stwierdzić, że kan. 1366 łączy pierwszą z form przestępnego działania katolickich rodziców lub osób, które ich zastępują, z oddaniem dziecka do chrztu takiemu szafarzowi (nie jest istotne, czy chrzest przez niego udzielany jest ważny według Kościoła katolickiego, czy też nie), który nie kieruje się wewnętrznym zamiarem udzielenia tego sakramentu zgodnym z intencją wymaganą przez Kościół katolicki, a skutkiem owego udzielenia sakramentu chrztu jest inkorporacja dziecka do wspólnoty akatolickiej⁷⁵. Stosownie bowiem do kan. 861 § 2 – w wypadku konieczności, udzielić chrztu może każdy człowiek mający właściwą intencję (*in casu necessitatis, quilibet homo debita intentione motus*). Wymagana intencja polega na tym, aby chcieć uczynić to, co czyni Kościół, w tym wypad-

⁷³ Por. CIC 1917, kan. 2319 § 1 nr 3; CIC 1983, kan. 1366; P. J. Rosato, *Wprowadzenie do posoborowej teologii sakramentów*, Kraków 1998, s. 50; B. Testa, *Sakramenty Kościoła*, Poznań 1998, s. 95nn; C. E. O'Neill, *L'Idée sacramentelle. Les sacrements particuliers*, w: *Bilan de la Théologie du XXe siècle*. Sous la direction de R. Vander Gucht, H. Vorgrimler, t. II, Tournai – Paris 1970, s. 457; R. Winling, *Teologia współczesna*, Kraków 1990, s. 180nn.

⁷⁴ Por. B. Tranda, *Wstęp do dokumentu z Limy o chrzcie*, w: Podkomisja Dialogu Polskiej Rady Ekumenicznej i Komisji Episkopatu do Spraw Ekumenizmu. Podkomisja Dialogu Polskiej Rady Ekumenicznej i Komisji Episkopatu do Spraw Ekumenizmu, *Jeden chrzest*, Warszawa 1993, s. 7–14; Komisja „Wiara i ustrój” Światowej Rady Kościołów. *Chrzest, Eucharystia, Posługiwanie Duchowne* (polskie tłumaczenie tzw. Dokumentu z Limy, 1982), w: Podkomisja Dialogu Polskiej Rady..., dz. cyt., s. 34n (nr 22.23).

Dla uświadomienia sobie skali zjawiska, wystarczy tylko zauważyć, że Światową Radę Kościołów tworzy ponad 300 wspólnot eklezjalnych, zróżnicowanych pod względem kultur, tradycji, uregulowań teologiczno-prawnych itd.

⁷⁵ Por. Papińska Rada do Spraw Jedności Chrześcijan, *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu*, „Communio”, 14 (1994), s. 48 (nr 97): „Chociaż poprzez chrzest osoba zostaje wcielona w Chrystusa i w Kościół, dokonuje się to w konkretnym Kościele lub w określonej wspólnotie eklezjalnej...”; A. Calabres, *Diritto penale canonico...*, dz. cyt., s. 270; *Intencja*, w: K. Rahner, H. Vorgrimler, *Mały słownik teologiczny*, Warszawa 1987, kol. 152–153; K. Rahner, *Podstawowy wykład wiary. Wprowadzenie do pojęcia chrześcijaństwa*, Warszawa 1987, s. 337.

ku – katolicki, przy czym jest to nie tylko norma prawa, ale i dogmat wiary. Nie jest więc przestępnym działaniem oddanie dziecka szafarzowi niekatolickiemu do chrztu, w wypadku konieczności, gdy ów szafarz ma właściwą intencję⁷⁶.

Aby uściślić rozumienie drugiej z wyszczególnionych w kan. 1366 form przestępnego działania, koniecznym będzie odniesienie się do kan. 793 § 1:

Rodzice oraz ci, którzy ich zastępują, mają obowiązek i zarazem prawo wychowania potomstwa. Rodzice katolicy mają ponadto obowiązek i prawo dobrania takich środków i instytucji, przy pomocy których, uwzględniając miejscowe warunki, mogliby lepiej zadbać o katolickie wychowanie swoich dzieci⁷⁷.

Chodzi więc o powierzenie dzieci przez rodziców lub tych, którzy zastępczo pełnią ich funkcje, takim osobom lub instytucjom, które stosują środki wychowawcze lub nauczają wedle założeń doktrynalnych jakiegokolwiek religii akatolickiej. Znakomicie wyjaśnia tą kwestię L. Chiapetta, gdy pisze, iż przez wychowanie w religii niekatolickiej należy rozumieć przede wszystkim proces doktrynalnego i praktycznego formowania osobowości dziecka według zasad religijnych i moralnych odbiegających od nauki Kościoła katolickiego. Przy czym nie jest ważne, czy owo wychowanie realizowane jest prywatnie, czy w szkołach wyznaniowych, czy też w szkołach zależnych od akatolickiego autorytetu religijnego. Wyłączony jest z tego, zdaniem większości komentatorów, jedynie przypadek posyłania dzieci do szkoły laickiej, która jest neutralna pod względem wyznaniowym. Nieco inaczej ujmuje to L. Chiapetta. Autor ten uważa bowiem, że chodzi o jakąkolwiek szkołę niekatolicką, która zajmuje się profesjonalnym kształceniem w sferze kultury i wiedzy, a przy tym nie deformuje katolickiej doktryny ani praktyki w sferze moralno-religijnej⁷⁸. Wybór przez

---

⁷⁶ Por. Denz. 854: „Can. 11. Si quis dixerit, in ministris, dum sacramenta conficiunt et conferunt, non requiri intentionem, saltem faciendi quod facit Ecclesia – anatema sit” (BF 219: Jeśli ktoś twierdzi, że u tych, co sprawują sakramenty i ich udzielają nie jest potrzebna intencja przynajmniej czynienia tego, co czyni Kościół – niech będzie wyklęty); CIC 1983, kan. 869, § 2; KKKat 1256; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne według Kodeksu Jana Pawła II. Doczesne dobra Kościoła. Sankcje w Kościele. Procesy*, t. 4, Olsztyn 1990, s. 127.

⁷⁷ CIC 1983, kan. 793 § 1; A. Calabres, *Diritto penale canonico...*, dz. cyt., s. 270; A. Gubiński, *Zasady prawa karnego...*, dz. cyt., s. 53.

⁷⁸ Por. CIC 1983, kan. 793 § 1; A. Calabres, *Diritto penale canonico...*, dz. cyt., s. 270; L. Chiapetta, *Il Codice di Diritto Canonico...*, dz. cyt., s. 660; F. Lempa, *Księga VI. Sankcje w Kościele...*, dz. cyt., s. 228; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne...*, dz. cyt., s. 127–128; G. Gozzer, *Note d'introduction au problème de l'école catholique et de l'éducation chrétienne*, „Concilium”, 4 (1965), s. 167; J. Makowska, *Rodzina a instytucje wychowawcze*, w: *Spojrzenia na współczesną rodzinę w Polsce w kontekście wskazań soborowych*, red. A. Podsiad, A. Szafrńska, Warszawa 1986, s. 259–280.

katolickich rodziców lub opiekunów danej szkoły lub środków wychowawczych i edukacyjnych, nigdy nie bywa neutralny, ale zawsze jest jakoś zdefiniowany ideologicznie i zorientowany na konkretne wartości: moralne, filozoficzne, kulturowe, społeczne oraz religijne⁷⁹. Przy czym warunkuje on nie tylko integralny rozwój dziecka, ale ma także wpływ na realizację nadprzyrodzonego celu, jakim jest zbawienie⁸⁰. Jeżeli więc rodzice wybierają środki i instytucje wychowawcze mogące zagrażać dobru nadprzyrodzonemu i zbawieniu dziecka, popełniają poważne przestępstwo w bardzo poważnej materii.

Termin „dzieci” – w kan. 1366, według J. Syryjczyka należy traktować w szerszym znaczeniu niż to czyni kan. 97 § 2. Autor ten uważa, że w omawianej ustawie karnej, pod pojęciem dziecko, kryją się zarówno osoby, które nie ukończyły siódmego roku życia (*infans*), jak i osoby, które nie ukończyły osiemnastego roku życia (*minor*). Swoją tezę uzasadnia przepisem kan. 98 § 1 i 2, według których do czasu osiągnięcia pełnoletności małoletni zawsze pozostaje pod władzą rodziców lub opiekunów. Dopiero bowiem osobie pełnoletniej przysługuje pełne wykonywanie jej uprawnień⁸¹. O ile można zgodzić się z taką opinią odnośnie płaszczyzny wychowania, o tyle jest to nieściśle, gdy chodzi o przyjęcie chrztu. Zgodnie bowiem z kan. 111 § 2 – „każdy z mających być ochrzczonym, który ukończył czternasty rok życia, może dobrowolnie wybrać chrzest w Kościele łacińskim lub Kościele innego samodzielnego obrządku; w takim wypadku należy do tego Kościoła, który wybrał”⁸². Tak więc, znaczenie terminu dziecko w kan. 1366 w części dotyczącej chrztu, nie pokrywałoby się z pojęciem dziecka w części ustawy dotyczącej wychowania. W pierwszym przypadku chodziłoby bowiem o osoby do czternastego roku życia, w drugim przypadku o osoby, które nie ukończyły osiemnastego roku życia. Taki stan rzeczy suponuje przyjęcie innego kryterium specyfikacji, według którego wyrażenie – dziecko w kan. 1366, oznacza: potomstwo legalne, nielegalne, pochodzące z prawdziwego małżeństwa, ze związków pozamałżeńskich, naturalne, adoptowane, powierzone w opiekę⁸³.

Według powszechnej opinii komentatorów, podmiotem przestępstwa z kan. 1366 są rodzice lub osoby pełniące zastępczo funkcje rodziców. Przy czym chodzi konkretnie o naturalnych rodziców katolickich lub o takich katolików,

---

⁷⁹ Por. G. Gozzer, *Note d'introduction au problème de l'école catholique et de l'éducation chrétienne*, „Concilium” (fr.), 4 (1965), s. 167–174, s. 173.

⁸⁰ Por. A. L. Szafrąński, *Sumienie jego struktura i wychowanie*, Lublin 1960, s. 20–24.

⁸¹ Por. CIC 1983, kan. 97; CIC 1983, kan. 98; J. Syryjczyk, *Troska Kościoła...*, dz. cyt., s. 207.

⁸² CIC 1983, kan. 111 § 2; F. J. Urrutia SJ, *De normis generalibus. Adnotationes in Codicem: Liber I*, Romae 1983, s. 69.

⁸³ Por. A. Calabres, *Diritto penale canonico...*, dz. cyt., s. 270; L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico...*, dz. cyt., s. 660.

którzy pełnią funkcje: rodziców prawnych, opiekunów prawnych, osób sprawujących kuratelę, osób pełniących funkcje poręczycieli wobec powierzonych im dzieci⁸⁴. W tej kwestii godną odnotowania uwagę wyraził L. Gerosa. Autor ten wychodzi od tezy, iż w kan. 1366 brakuje stwierdzenia, że sankcję kanoniczną należy wymierzyć tylko tym katolickim rodzicom, którzy z wyraźną intencją antykatolicką oddają dzieci do chrztu w religii akatolickiej. L. Gerosa suponuje niezgodność tekstu omawianego kanonu z całokształtem nauki Soboru Watykańskiego II o sakramencie chrztu, a dodatkowo uważa on, że przepis ten kłóci się z duchem ekumenizmu⁸⁵. Powyższe dywagacje L. Gerosy kierują nas ku poszukiwaniu odpowiedzi w innej kwestii, a mianowicie czy kan. 1366 należy odnosić także do małżonków – rodziców z małżeństw mieszanych. Wyjaśnienie tego zagadnienia odnajdujemy w wydanym przez Papieską Radę do Spraw Jedności Chrześcijań *Dyrektorium w sprawie realizacji zasad i norm dotyczących ekumenizmu* z 25 marca 1993 roku, a konkretnie w nr 151 tego dokumentu:

W wypełnianiu przekazywania wiary katolickiej swoim dzieciom rodzic katolicki uszanuje wolność religijną i sumienie drugiego rodzica oraz będzie się troszczył o jedność i trwałość małżeństwa i o zachowanie komunii rodzinnej. Jeżeli pomimo tych wszystkich wysiłków dzieci nie zostaną ochrzczone w Kościele katolickim rodzic katolicki nie podpada pod cenzurę prawa kanonicznego. Niemniej spoczywający na nim obowiązek dzielenia ze swymi dziećmi wiary katolickiej bynajmniej nie ustaje...⁸⁶

Za przestępstwo wymienione w kan. 1366 rodzice lub osoby ich zastępujące powinni zostać ukarani cenzurą (ekskomuniką lub interdyktem) albo inną sprawiedliwą karą, stosownie do szkodliwości czynu przestępnego⁸⁷.

4. Przestępstwo oddania dzieci do chrztu lub na wychowanie w religii niekatolickiej i kara za to przestępstwo w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich

W myśl kan. 1439 Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich „rodzice lub ich zastępujący, którzy oddają dzieci do chrztu lub na wychowanie w religii

---

⁸⁴ Por. A. Calabres, *Diritto penale canonico...*, dz. cyt., s. 270; F. Lempa, *Księga VI. Sankcje w Kościele...*, dz. cyt., s. 228; T. Pawluk, *Prawo kanoniczne...*, dz. cyt., s. 127–128; L. Chiappetta, *Il Codice di Diritto Canonico...*, dz. cyt., s. 660.

⁸⁵ Por. L. Gerosa, *Prawo Kościoła*, Poznań 1999, s. 192.

⁸⁶ Por. Papieska Rada do Spraw Jedności Chrześcijań, *Dyrektorium w sprawie realizacji norm dotyczących ekumenizmu*, „Communio”, 80 (1994), nr 2, s. 64n.

⁸⁷ Por. CIC 1983, kan. 1366; F. Lempa, *Księga VI. Sankcje w Kościele...*, dz. cyt., s. 229.

akatolickiej, powinni zostać ukarani odpowiednią karą⁸⁸. Przepis ten został podobnie sformułowany jak kan. 1366 Kodeksu z 1983 roku i należy go analogicznie interpretować, gdy chodzi o winę umyślną, przedmiot i podmiot przestępstwa. Podobna jest racja karania – jest nią ochrona dobra wiary i prawa dzieci ochrzczonych w Kościele katolickim do wychowania w religii katolickiej oraz obowiązku chrześcijańskich rodziców zapewnienia potomstwu wychowania zgodnego z nauką przekazywaną przez Kościół⁸⁹. Jedyna różnica występuje tylko co do kary.

Analizowany przepis prawa wschodniego poleca stosować o wiele łagodniejsze kary za oddanie dzieci do chrztu lub na wychowanie w religii akatolickiej niż jego łaciński odpowiednik. Kan. 1439 zawiera zapis: *congrua poena puniantur* – ukarani odpowiednią karą, zaś kan. 1366: *censura aliave iusta poena puniantur* – ukarani cenzurą lub inną sprawiedliwą karą.

Jak wynika z tekstu kan. 1439, nie została określona kara za omawiane przestępstwo, dlatego przy jej ustalaniu nieodzowne jest sięgnięcie do kan. 1426 § 1, który stanowi: „jeśli kara nie została prawem określona, mogą być wymierzone według starożytnej tradycji Kościołów Wschodnich kary nakazujące wykonanie jakiegoś poważnego dzieła religijności, pobożności lub miłości, na przykład określone modlitwy, pobożna pielgrzymka, specjalny post, jałmużna, duchowe odosobnienie”⁹⁰. Ponadto stosownie do kan. 1404 § 1, prawodawca poleca, aby w odniesieniu do kar stosowana była interpretacja łagodniejsza⁹¹. Nie oznacza to jednak, że obowiązek chrześcijańskiego wychowania potomstwa w Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich posiada niższą rangę niż w Kodeksie łacińskim. W Kodeksie wschodnim „kara ma wymiar terapeutyczny, jest swoistym «lekarstwem», mającym zaradzić chorobie sprawców przestępstw i doprowadzić ich do wyleczenia ran wyrządzonych przez przestępstwo”⁹².

Podsumowanie

Kodeks Piobenedyktyński wymieniał trzy przestępstwa, które naruszają bezpośrednio lub pośrednio obowiązek katolickiego i chrześcijańskiego wychowania potomstwa, zaliczając je do deliktów *contra fidem et unitatem Ecclesiae*. Karą za wszystkie te przestępstwa była ekskomunika *laete sententiae* zarezerwowana ordynariuszowi. Pierwsze z przestępstw polegało na zawar-

⁸⁸ CCEOr, kan. 1439.

⁸⁹ Por. F. Lempa, *Księga VI. Sankcje w Kościele...*, dz. cyt., s. 229.

⁹⁰ CCEOr, kan. 1426 § 1.

⁹¹ Por. CCEOr, kan. 1404 § 1.

⁹² CCEOr, kan. 1401.

ciu przez katolików małżeństwa z paktem o wychowaniu potomstwa poza Kościołem katolickim. Norma dotycząca tego przestępstwa była sformułowana w sposób niejasny, nieprecyzyjny i niejednoznaczny. Istniała bowiem trudność w dokładnym określeniu znaczenia użytego w tekście kanonu wyrażenia „wychowanie poza Kościołem katolickim”. Dopiero w świetle wyjaśnień jurysprudencji i po odniesieniu się dodatkowo do dokumentów Stolicy Apostolskiej można było interpretować owo wychowanie poza Kościołem katolickim w sensie wychowania w religii niechrześcijańskiej albo w stowarzyszeniu ateistycznym, areligijnym, komunistycznym, propagującym światopogląd materialistyczny lub przeciwny wierze i obyczajom katolickim, a nawet we wspólnotach chrześcijańskich, które zerwały łączność z Kościołem katolickim. Miało to niebagatelne znaczenie, gdy się zważy, że karą za popełnione przestępstwo była ekskomunika *laete sententiae* zarezerwowana ordynariuszowi, a więc bardzo ciężka kara wymierzana przestępcy przez sam fakt popełnienia przestępstwa. Mankamentem było także użycie w tekście kanonu terminu „pakt”, który mógł być różnie interpretowany i odnoszony zarówno do forum zewnętrznego, jak i do forum wewnętrznego. Dopiero pokodeksowi komentatorzy dokładniej sprecyzowali, że chodzi o wyraźną umowę, wyrażoną na zewnątrz, przy zachowaniu odpowiedniej formy prawnej. Jednak i tutaj nie było pełnej zgodności. Poza tym norma ta zredagowana według metody kazuistycznej, rozpatrywała tylko jeden konkretny przypadek związany z paktem o wychowaniu potomstwa dołączonym do umowy małżeńskiej, przez co nie chroniła dzieci przed faktycznym wychowaniem poza Kościołem katolickim w innych sytuacjach. Drugie z przestępstw wymienionych w Kodeksie z 1917 roku polegało na oddaniu przez rodziców dzieci do chrztu szafarzowi niekatolickiemu, przy czym chodziło o tak zwany chrzest w formie uroczystej. Trzeci z deliktów polegał na oddaniu dzieci na wychowanie lub kształcenie w religii akatolickiej. Słabą stroną przepisu dotyczącego wzmiankowanego przestępstwa było użyte wyrażenie techniczne *educandos vel instituendos*. Kanoniści nie byli pewni, jak należy te terminy rozumieć i jaki jest ich zakres. Ponadto nie było zgodności, czy do popełnienia przestępstwa musi zachodzić przypadek obejmujący oba alternatywne człony wymienione w kanonie, czy też nie. Największym jednak mankamentem było to, iż przepis został zredagowany w tak zawyły sposób, że odróżnienie przestępstwa polegającego na oddaniu dziecka na wychowanie lub w celu kształcenia w religii akatolickiej od deliktu, w którym chodziło o wychowanie poza Kościołem katolickim sprawiało trudność nawet specjalistom od kościelnego prawa karnego.

Przedstawiciele jurysprudencji pod wpływem nauki Soboru Watykańskiego II, zaczęli dyskutować na temat konieczności rewizji kościelnego prawa karnego. Dyskusje te dotyczyły pryncypiów. Zarzucano, że normy Kodeksu z 1917 roku zostały oparte na niewłaściwych założeniach, sprzecznych z duchem Ewangelii i nie odpowiadających naturze Kościoła. Ponadto podkreślano, że środki karne, jakimi ten Kodeks się posługiwał, nie odpowiadają już

nowym czasem. Postulowano przy tym, aby bardziej wyeksponować pastoralny charakter prawa karnego, a jego normy dostosować do rzeczywistości. Zwrócono też uwagę, że powinny one dotyczyć jedynie forum zewnętrznego. Te tendencje znalazły swój wyraz w wytycznych dla nowej kodyfikacji. Ważnym ogniwem w procesie rozwoju norm w interesującym nas aspekcie było motu proprio Pawła VI *Matrimonia mixta*. Na mocy tego dokumentu odwołane zostały kary za przestępstwa przeciw chrześcijańskiemu i katolickiemu wychowaniu potomstwa oraz za przestępstwo polegające na oddaniu dziecka do chrztu szafarzowi akatolickiemu, które wprowadził stary Kodeks; wygasły także skutki tych kar odnośnie do osób, które już je zaciągnęły. Projekt normy mającej zastąpić nieaktualne przepisy Kodeksu Piobenedyktyńskiego został wprowadzony przez Papieską Komisję Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego bez żadnego uzasadnienia i nie dyskutowano nad nim. Wchodził on do kolejnych schematów bez zmian, jedynie z nową numeracją, by wreszcie znaleźć się w Kodeksie z 1983 roku.

W odróżnieniu od Kodeksu Piobenedyktyńskiego, Kodeks z 1983 roku wymienia tylko jedno przestępstwo, polegające na oddaniu dzieci przez ich rodziców lub osoby ich zastępujące do chrztu lub na wychowanie w religii niekatolickiej. Tekst normy został zrehabilitowany jednoznacznie i nie sprawia on już takich kłopotów interpretacyjnych, jak to miało miejsce w przypadku paralelnych przepisów starego Kodeksu. Ponadto prawodawca zrezygnował z kazuistycznej formy przepisów na rzecz krótkiej, jasnej, abstrakcyjnej i ogólnej normy, co jest rozwiązaniem o wiele doskonalszym. W Kodeksie z 1983 roku surowa kara *laetae sententiae* została zastąpiona karą *ferendae sententiae*, którą może być cenzura albo inna sprawiedliwa kara, odpowiednia do szkodliwości czynu.

Kodeks Kanonów Kościołów Wschodnich, analogicznie jak Kodeks z 1983 roku, wymienia tylko jedno przestępstwo, polegające na oddaniu dzieci przez ich rodziców lub osoby ich zastępujące do chrztu lub na wychowanie w religii niekatolickiej. Jedyna różnica występuje tylko co do kary za to przestępstwo, gdyż dyscyplina wschodnia posługuje się innymi środkami karnymi, łagodniejszymi niż prawo łacińskie.

Konkludując, należy powiedzieć, że normy prawa karnego w interesującej nas materii podlegały procesowi rozwoju. Zawile, niejasne, cechujące się kazuistyką i mało odpowiadające realiom życiowym przepisy Kodeksu Piobenedyktyńskiego zostały zastąpione krótkimi, jednoznacznymi, abstrakcyjnymi i ogólnymi normami w Kodeksie z 1983 roku i Kodeksie Kanonów Kościołów Wschodnich. Zredukowana została liczba przestępstw. Największy jednak postęp dokonał się, gdy chodzi o kary. Bardzo surowe kary *laetae sententiae* zostały zastąpione w Kodeksie z 1983 roku łagodniejszymi karami *ferendae sententiae*, dostosowanymi do szkodliwości przestępstwa; Kodeks wschodni idzie w kierunku jeszcze większego złagodzenia kar.

Summary

CRIMES AND PUNISHMENTS FOR CRIMES AGAINST THE DUTY OF CATHOLIC UPBRINGING OF CHILDREN IN CODICES OF THE CANONICAL LAW

The present article concentrates on the regulations related to the juridical duty to bring up children in Latin Codices from 1917 and 1983 and in the The Codex of Canons of Eastern Churches it concretely deals with the crimes against Christian upbringing together with related punishment. The analysis codex norm was done considering the projects and patterns developed during the work on the revival of the canonic law Codex inspired by Vaticanum II doctrine. The research results bring one to a conclusion that the codex norms evolved. Complicated, formulated in a scholastic spirit, casuistic regulations have become more perfect and better adjusted to the realities of life and mentality of contemporary man. The regulations in the Eastern Churches canons have been polished up even better in terms of the legal language, formulations and systematics.

Ks. dr Wojciech WĄSIK – ur. w 1967 r. w Gliwicach. Studia w Wyższym Seminarium Duchownym w Kielcach, a następnie studia specjalistyczne z zakresu prawa kanonicznego na KUL. Jest wiceoficjałem Sądu Biskupiego w Kielcach i wykładowcą prawa kanonicznego w WSD w Kielcach. Publikował w „Kieleckich Studiach Teologicznych”.